

SUOMEN MUSIIKINOPETUS 1950-LUVUN YHTEISKUNNASSA

Sonja Malinen

Kandidaatintutkielma

Musiikkikasvatus

17.6.2010

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin laitos
Tekijä – Author Malinen Sonja Katariina	
Työn nimi – Title Suomen musiikinopetus 1950-luvun yhteiskunnassa	
Oppiaine – Subject Musiikkikasvatus	Työn laji – Level Pro seminaari -tutkielma
Aika – Month and year kevät 2010	Sivumäärä – Number of pages 38
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>1950-luvun Suomea alettiin kutsua hyvinvointivaltioksi. Elämäntottumukset alkoivat muuttua sodan tuhoista selvittyään: koteihin alkoi tulla sähkölaitteita kuten TV ja radio. Orastava nuorisokulttuuri alkoi saada jalansijaa ja iskelmätahti- ja tanssi-ilmio tulivat suosituiksi. Ääniteollisuuden ja elokuvien myötä musiikki ja artistit saivat yhä enemmän näkyvyyttä. Myös koulut huomasivat musiikillisen kehityksen ja tulikin tarve alkaa uudistaa myös koulujen musiikinopetusta. 1950-luvulta voidaan katsoa alkaneeksi ns. murrosvaiheen musiikinopetuksen historiassa.</p> <p>Pääpaino 1950-luvun musiikinopetuksessa oli laululla. Siinä korvakuulolaulu oli kaikkein suosituin opetusmuoto, mutta nuotinlukua ja teoriaakin harjoitettiin ahkerasti. Vuonna 1952 tuli Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma (OPS), joka sisälsi myös musiikin opetussuunnitelman. OPS:n pääpaino on laulun opiskelulla ja päämäärät liittyvätkin hyvin vahvasti siihen. Tärkein tavoite on tarjota oppilaille laaja lauluvarasto elämän tulevia tilanteita ja tilaisuuksia varten sekä toisena äänenkäytön ja äänenmuodostuksen kehittäminen.</p> <p>Musiikinopetus alkoi todenteolla uudistua, kun musiikintuntien sisältöön alettiin vaatia muutakin kuin laulua. Soittimet alkoivat tulla mukaan opetukseen. Tuolloin niillä ei tosin vielä ollut itsenäistä asemaa, vaan ne toimivat lähinnä rytmin ja teorian opetteluun apuvälineinä. Soittimien vähittäisestä suosimisesta kertoo myös oppikirjauudistukset, joihin alkoi ilmestyä soitto- ja rytmitehtäviä soittimilla soitettavaksi.</p> <p>Tämä tutkimus on lyhyt kuvaus 1950-luvun yhteiskunnasta, koulujärjestelmästä ja yleisestä musiikkielämästä painopisteenä koulujen (eniten kansakoulun) musiikinopetus ja siihen liittyvät ilmiöt.</p>	
Asiasanat – Keywords: musiikkikasvatuksen historia, musiikinopetuksen historia, koulujärjestelmän historia, opetussuunnitelma	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 KATSAUS 1950-LUVUN HISTORIAAN SUOMESSA	6
3 KOULULAITOKSEN HISTORIAA	8
3.1 1500-luvulta 1890-luvulle	8
3.2 Kansakoulu	9
3.3 Oppikoulu, keskikoulu, lyseo	12
4 MUSIIKKIELÄMÄÄ 1950-LUVUN SUOMESSA POPULAARIMUSIIKIN NÄKÖKULMASTA	14
5 MUSIIKIN OPETUS	17
5.1 Musiikinopetuksen vaiheita	17
5.2 Musiikin OPS 1952	18
5.2.1 Varsinainen musiikin OPS	19
5.2.2 Liite: Laulunopetuksen erityiskysymyksiä	21
5.2.3 Liite: Virsilaulusuunnitelma	25
6 MUSIIKKITUNTIEN OPPIMATERIAALI	27
6.1 Soittimet	27
6.1.1 Soittimien tuloon vaikuttaneita pedagogeja	27
6.1.2 Soittimet Suomen kouluissa	28
6.2 Musiikin oppikirjat	30
7 PÄÄTÄNTÖ	34
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Keväällä 2008 kävin kurssin ”Musiikkikasvatuksen historia”. Kurssilla käsiteltiin menneiden vuosisatojen ja vuosikymmenten musiikinopetusta ja -opiskelua Suomessa. Kurssi oli vain pieni pintaraapaisu aiheesta ja mieltäni jäikin askarruttamaan kysymys, millaista musiikinopetus ja -opiskelu tosiasiallisesti on ollut. Tutustuimme myös hieman vanhoihin musiikinkirjoihin ja historian lehtien havina sai kiinnostukseni heräämään. Mitä, miten ja miksi vanhempamme ja isovanhempamme ovat opiskelleet musiikkia koulussa? Entä miten sitä on tuolloin opetettu? Rajatakseni aihetta valitsin ajanjaksoksi 1950-luvun, koska tuon ajan koululaisista suurin osa on elossa ja heitä löytyy myös omasta tuttavapiiristäni. 1950-luku on tarpeeksi kaukana tästä hetkestä, mutta siihen mennessä oli jo toivuttu sodan vaikutuksista opiskeluun ja muuhun elämään. Lisäksi 1950-luku on alkavaa muutosten aikaa musiikinopetuksen saralla mm. äänilevyn, nuorisokulttuurin, television ja koulusoittimien osalta. Silloin alettiin opetuksessa myös kiinnittää huomiota lapsen kehitysvaiheisiin.

Päästäksemme sisälle aiheeseen on hyvä ensin tutustua hieman tuon ajan Suomeen. Sota-aika oli jäänyt taakse ja sotakorvauksista oli vähitellen selvitty. Alettiin puhua hyvinvointivaltiosta ja sivistyksestä. Siitä esimerkkeinä mm. television ja erilaisten kodinkoneiden tulo suomalaisten koteihin sekä koulutuksen arvostuksen lisääntyminen. Sota-ajan jälkeen syntyi paljon lapsia ja 1950-luvulla he alkoivat olla kouluikäisiä. Niinpä sota-ajan koulutuksellista taantumaa alettiin pikkuhiljaa elvyttää. Perustettiin ja rakennettiin kouluja ja yhä useampi opettaja alkoi olla pätevä opettajaseminaarien ansiosta. Tuon ajan koulujärjestelmä oli hieman erilainen kuin nykypäivänä. Niminä kuulee puhuttavan kansakoulusta, kansalaiskoulusta, oppikoulusta, keskikoulusta, tyttökoulusta, lyseosta jne. Avaankin hieman koululaitoksen historiaa ja 1950-luvun koulujärjestelmää. Kerron myös tuon ajan yleisestä kasvatusideologiasta ja tarkastelen sitä erityisesti musiikin oppiaineen valossa. Kiinnostukseni liittyy nimenomaan kansakouluun ja sen musiikin opettamiseen. Tarkastelen myös hieman 1950-luvun yleistä musiikkielämää Suomessa ja sen mahdollisia vaikutuksia koulun musiikintunteihin.

Ennen aiheeseen tutustumista ajattelin, että tuolloin on jo varmasti ollut käytössä musiikinopetussuunnitelma (OPS). Lähteitä etsiessäni löysinkin opetussuunnitelman vuodelta

1952 (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II: Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma 1952). Sitä ennen on ilmestynyt ensimmäinen virallinen opetussuunnitelma, Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma vuonna 1925. Näiden kahden välissä on vuosia ja arvelenkin uudemman OPS:n olevan uudistunut ainakin osittain. Opetussuunnitelma antaa opettajille selviä ohjeita musiikintunneilla toimimiseen ja siksi käsittelen OPS:a yhdessä luvussa erikseen. Lopuksi tarkastelen hieman tuon ajan musiikintuntien oppimateriaalia, mm. soittimien tuloa kouluihin ja niihin vaikuttaneita henkilöitä ja pedagogeja sekä musiikin oppikirjoja. 1950-lukuun on varmasti vaikuttanut aiemmat vuosikymmenet ja 1950-luku on arvellakseni osaltaan, jopa suuresti vaikuttanut myös nykyiseen koulumusiikkiimme.

2 KATSAUS 1950-LUVUN HISTORIAAN SUOMESSA

1950-luku oli sodanjälkeistä aikaa Suomessa. Toisen maailmansodan viimeinen sota Suomessa, Lapinsota, oli päätynyt huhtikuussa 1945, mutta lopullinen rauha solmittiin vasta vuoden 1947 lopulla. Sodasta lankesi suomalaisille hurjat sotakorvaukset: 300 000 000 dollaria maksettavaksi kuudessa vuodessa. Ne oli toimitettava mm. puutavarana, joki- ja merialuksina ja erilaisina koneina. Niinpä teollisuus kasvoi lyhyessä ajassa merkittävästi teknisen ja teollisen osaamisen ansiosta. Myös moninainen rakentaminen oli tuolloin kiivasta. Neuvostoliiton alueelta tuli evakkoja 12 % silloisesta Suomen väkimäärästä (eli n.420 000 henkeä) ja heidät oli asutettava. Ihmisten oli luovutettava maata evakoille sekä rintamamiehille ja sotainvalideille, maanviljelijät suurimpana luovuttajaryhmänä. Sotakorvausten maksaminen ja maan uudelleen asuttaminen lujittivat kuitenkin suomalaista yhteiskuntaa ja tinkimättömällä luonteella viimeinenkin sotakorvaus saatiin maksettua vuonna 1952. (Lappalainen, Tiainen, Waronen & Zetterberg 1998, 284–327; Haataja & Vihavainen 2002, 736–869.)

Sotakorvausten maksamisen jälkeen kaikki tuotanto sai jäädä suomalaisille itselleen. Hyvinvointi alkoi kasvaa kohisten. Työtä oli runsaasti tarjolla mm. tehtaissa ja eniten palvelualoilla kuten kaupoissa, liikennetyössä ja pankeissa. Niinpä muuttoliike maalta kaupunkeihin alkoi, vaikka sitä tuolloin pidettiinkin vielä epäterveenä. Elintarvikkeiden säännöstely ja ns. korttiaika päättyi vuonna 1954, viimeisenä kahvi ja sokeri. Kauppojen valikoima monipuolistui. Kodeissa alkoi yleistyä erilaiset koneet kuten pyykinpesukoneet, partakoneet, kaitafilmikamerat ja pakastimet. Traktori korvasi hevosen maataloustöissä ja autot alkoivat lisääntyä liikenteessä. Myös sähkö yleistyi. Vaikka 1950-luvun alussa moni kaupungissa asuva oli vielä vailla omaa asuntoa, voidaan kuitenkin puhua hyvinvointivalttiosta. Se tarkoitti, että kaikilla tuli olla tasavertaiset mahdollisuudet koulutukseen, terveydenhuoltoon ja sosiaalipalveluihin. Elintaso nousi, minkä seurauksena yhteiskuntarakenteen sekä asenteet ja elämäntavat muuttuivat. (Lappalainen ym. 1998, 284–327; Haataja & Vihavainen, 736–869.)

Sodan jälkeen vallitsi ns. kylmä sota. Idässä oli vallalla kansandemokratia (sosialismi) ja lännessä länsimainen demokratia (kannatti vapaita vaaleja). Neuvostoliitto kannatti

kansandemokratiaa ja Suomi halusi itselleen länsimaista demokratiaa. Vaikka valvontakomission aika Suomessa päättyi vuonna 1947 ja täten suomalaisilla olisi pitänyt olla enemmän sanavaltaa omassa maassaan, käytännössä se ei aivan näin mennyt. Suomen silloinen presidentti J.K. Paasikivi (presidenttinä vuosina 1946–1956) sai tehdä kovasti töitä luodakseen hyvät suhteet Neuvostoliittoon, mutta pyrkien samalla turvaamaan Suomen demokraattisen kehityksen. 1940-luvun lopulla Suomen hallitus muodostuikin sosiaalidemokraateista ja tämä tuki länsimaista demokratiaa ja kansanvaaleja. Ovelana neuvottelijana Paasikivi sai Suomelle edullisen YVA-sopimuksen. Suomi liittyi samaan aikaan Natoon ja YK:hon. Stalinin kuolema vuonna 1953 sekä Nikita Hruštševin tulo Neuvostoliiton johtoon takasivat Suomelle vähitellen pääsyn Neuvostoliiton diktaattorimaisen asenteen vallasta. Vuonna 1956 Suomen presidentiksi valittiin Urho Kekkonen ja siitä alkoi ns. Kekkonen aika, jota kesti aina vuoteen 1982. (Lappalainen ym. 1998, 284–327; Haataja & Vihavainen, 736–869.)

1950-luvulla alettiin puhua nuorisokulttuurista. Kulttuuri tuli jäljessä verrattuna kaupungistumiseen ja teollistumiseen sekä muuhun maailmaan. Kuitenkin radion yleistymisen ja television tulo Suomeen vuonna 1957 antoivat lisäpotkua nuorisokulttuurin muodostumiselle. Toisaalta tv:n sanotaan olleen vanhan harrastustoiminnan tappaja, mutta esim. kulutustottumusten lisääntyminen toi uutta harrastustoimintaa. Suomessa oli tuolloin käytössä vanha markka, mikä oli sata kertaa pienempi kuin se markka, mihin me 1980- ja 1990-luvulla totuimme. Suomi tarvitsi sodan jälkeisten vaikeuksien jälkeen myös myönteisiä kokemuksia. Niitä tarjosivat mm. vuonna 1957 olympialaiset ja Armi-ilmiö. Olympialaisiin kunnostettiin paikkoja ja rakennettiin mm. Seutulän lentokenttä. Kisat toivat Suomeen myös täällä ennennäkemättömät asiat purukumin ja CocaColan sekä kohottivat suomalaisen ylpeyden- ja arvostuksentunteen korkealle. Muhoslainen Armi Kuusela valittiin Miss Universumiksi ensimmäisenä maailmassa vuonna 1952. Kuvataiteessa, arkkitehtuurissa, elokuvassa ja musiikissa vaikutti modernismi. Tästä on esimerkkinä mm. arkkitehti Alvar Aallon suuri suosio. Kirjallisuudessa Väinö Linnan Tuntematon sotilas ilmestyi vuonna 1954 ja sitä myytiin suuresta kritiikistä huolimatta ensimmäisenä vuonna huikeat 161 000 kappaletta. (Lappalainen ym. 1998, 284–327; Haataja & Vihavainen, 736–869.)

3 KOULULAITOKSEN HISTORIAA

3.1 1500-luvulta 1890-luvulle

Kansanopetuksen alku juontaa juurensa 1500–1600-luvulle, jolloin vaikuttivat piispa Juhana Gezelius vanhempi ja Mikael Agricola. Uskonpuhdistuksen alkaminen 1520-luvulla vauhditti myös kansanopetuksen syntyä. Kansalainen oli itse vastuussa omasta hengellisestä elämästään ja taivaskelpoisuudestaan ja sen omaksuakseen hänen tuli tutustua Raamatun teksteihin. Tämä vaati lukutaitoa. Sivistyksellä ja lukutaidolla ei tuolloin vielä ollut yhteyttä. Vuoden 1686 kirkkolaissa säädettiin, että vastuu lapsen oppimisesta oli vanhemmilla. Pakotteita tuli vasta 1700-luvulla, jolloin toimivat lukkarinkoulut. Nämä olivat lähinnä köyhän kansan kouluja, jotka myöhemmin muuttuivat pitäjänkouluiksi. Kaupungeissa toimi pedagogioita tai lapsilla oli kotiopettaja. 1800-luvulle tultaessa toimi tehtaankouluja, köyhäinkouluja ja iltakouluja työssäkäyville lapsille. Oli myös tyttökouluja sekä sunnuntaisin pyhäkouluja. Valtio ei tuolloin ylläpitänyt kouluja vaan niistä huolehtivat tehtaajat, käsityöläiset ja kirkko. Suurin syy tähän oli kustannukset ja kansanopetuksesta haluttiin päästä mahdollisimman vähällä. Opettajana toimi milloin kukakin kylänmies eikä opetuksen laatu täten ollut huippuluokkaa. Niinpä 1820-luvulla kansa alkoi vaatia koulutuksen tason parantamista. (Syväoja 2004, 26–30.)

Oppikoulu perustettiin Suomeen vuonna 1858, ensimmäisenä Jyväskylään (mm. Lampinen 2000, 39). Ensimmäisen kansakoulun Suomi sai vuonna 1866 (mm. Lampinen 2000, 37). Oppikoulu oli lähinnä kaupunkiväestön koulu, joka valmisti virkamieskoulutukseen ja oli näin korkeampi kansakouluun nähden. Kansakoulu taas oli maaseudulla asuvien koulu, joka toimi, ainakin alussa, elinkeinoelämää ajatellen. 1890-luvulla oppikoulu ja kansakoulu koettiin rinnakkaisiksi koulumuodoiksi, minkä vuoksi tätä kutsutaankin rinnakkaiskoulujärjestelmäksi. Jotkut myös ehdottivat kansakoulua oppikoulun pohjakouluksi, mikä ei kuitenkaan saanut kannatusta. Koulut näet toimivat eritavalla ajatellen oppilaiden tulevaa uraa ja ammatinvalintaa. Niinpä kansakoulu toimi omanaan ja oppikoulu alkoi uudistaa itseään, mihin liittyi myöhemmin mm. termi keskikoulu. (Iisalo 1975, 7–10.)

3.2 Kansakoulu

“Kansakoulun isänä” pidetään Uno Cygnaeusta (1810–1888). Hänellä oli verraten modernit pedagogiset periaatteet, jotka hän oli hankkinut tutkimalla ensin Suomen ja sittemmin ulkomaitten kouluoloja ja pedagogisia vaikuttajia. Hänen mukaansa koulu ei saanut olla vain rippikoulun esiaste, ulko-opettelulaitos, vaan todellisen lukutaidon edistäjä ja kansalaissivistyksen tosiasiallinen hankkimispaikka. Lapsen kehitystaso oli huomioitava ja kansakouluun oli liitettävä mahdollisuus jatko-opiskeluun. Cygnaeuksen mukaan kasvatustavoitteena oli *”kansan korottaminen puhtaaseen siveyteen, tieteelliseen valistukseen ja taidolliseen teollisuuteen”*. Kansakouluissa piti olla myös pätevän koulutuksen saaneet opettajat, joita varten Jyväskylään perustettiin maan ensimmäinen opettajaseminaari vuonna 1863. (Syväoja 2004, 33–47.)

Kansakoulun tavoitteena oli olla koko kansan koulu. Ensin kustannussyistä perustettiin vain alakansakoulu (2-vuotinen). Vuonna 1891 tehtiin aloite koulu- ja oppivelvollisuudesta sekä vuonna 1897 piirijakoasetus. Sen mukaan kunnat jaettiin piireihin siten, ettei kenenkään lapsen koulumatka ylittänyt viittä kilometriä. Harvaanasuttuja seutuja ei huomioitu. Koulu piti perustaa, jos ilmoittautuneita oppilaita oli 30. (Syväoja 2004.) 1900-luvulle tultaessa kansakoulusta oli tullut enemmistön koulu ja vuonna 1908 jokaisessa Suomen kunnassa oli oma kansakoulu (Iisalo 1975, 6). Siitä huolimatta kaikki lapset eivät käyneet tuolloin koulua, kuka mistäkin syystä: kotona tarvittiin työvoimaa maataloustöissä, koulumatkaa oli liian paljon tai perheellä ei yksinkertaisesti ollut varaa lähettää lapsiaan kouluun (Syväoja 2004). Niinpä säädettiin oppivelvollisuus 15.4.1921, jonka mukaan jokainen suomalainen 7–13-vuotias lapsi oli velvollinen käymään koulua (Lampinen 2000, 45). Kaupungeissa asetus piti panna voimaan viidessä vuodessa ja maaseudulla 16 vuodessa. Asetuksen antamisen jälkeenkin koulunkäyntiaktiivisuus vaihteli. Osa lapsista kävi kansakoulun ns. supistettuna kansakouluna, jonka lukuvuosi kesti lokakuusta huhtikuuhun kevään ja syksyn jäädessä vapaaksi maataloustöille. Lisäksi supistetussa kansakoulussa oli vain yksi opettaja. Monet kävivät myös kirkon ylläpitämää kiertokoulua, joka kiersi kylästä ja tuvasta toiseen. (Syväoja 2004, 36–56, 76.)

Sota katkaisi kansakoulujen kehityksen. 1930-luvulta alkaen olivat pulavuodet jolloin kaikista supistettiin. Kuitenkin vähitellen kouluolot paranivat. 1940-luvulla jo kaikki

oppivelvollisuusikäiset lapset kävivät koulua. Sodan jälkeen yhteiskunnan rakenne alkoi muuttua ja sotakorvausten maksamisen jälkeen kouluja alettiin todenteolla kehittää. Vuosina 1945–1950 syntyi paljon lapsia. Nämä suuret ikäluokat alkoivat 1950-luvulla olla kouluikäisiä. Tämän vuoksi kouluja rakennettiin paljon ja juuri 1950-luvulla kansakoulujen määrä oli laajimmillaan. (Syväoja 2004, 57–58.)

1950-luvulla alettiin kiinnittää enemmän huomiota opetuksen laatuun. Havainnollisuus ja elämänläheisyys olivat tuon ajan tärkeimpiä metodeja kirjatiedon lisäksi. Alakansakoulun pedagogiikan uranuurtajia oli mm. Akusti Salo, joka oli ammatiltaan kansakouluopettaja ja mm. käytännön kokemuksensa pohjalta hän kirjoitti teokset ”Alakansakoulun opetusoppi” ja ”Alakansakoulun opetussuunnitelma”. Kansakoulun uudistusta jatkoi Matti Koskenniemi. Hänen mukaansa opettajan oli käytettävä monia eri metodeja vaihtelevasti ja tilanteesta riippuen sekä joskus oman persoonallisen harkinnan mukaan. Yksi opetustapa ei siis enää riittänyt. Oppilaat tuli ottaa mukaan oppimisprosessiin ja heidän tarpeensa tuli huomioida, mitä etenkin vanhemmat opettajat vieroksivat. Kaavamaisuuden tilalla tuli käyttää joustavia ja monipuolisia työtapoja. Tämä kaikki mallinnettiin ulkomaiden kouluista, missä se oli todettu toimivaksi. (Syväoja 2004, 67–73.)

Kansakoulu oli ns. oppivelvollisuuskoulu (Syväoja 2004,154). Se jakautui kahteen osaan: 2-vuotiseen alakansakouluun ja 4-vuotiseen yläkansakouluun. Monesti pienissä kouluissa oli ns. yhdysluokkia, missä yksi opettaja opetti useampaa luokkaa yhtä aikaa. Alakansakoulun opettajalla sai olla 2–3 luokkaa yhtä aikaa ja yläkansakoulun opettajalla jopa neljä. Esim. jos opettajalla oli 1. ja 2. luokka opetettavanaan, hän opetti puolet tunnista toista vuosiluokkaa toisen puolen tehdessä hiljaista työtä ja puolella välissä tuntia toisinpäin. Lisäksi 1950-luvulla oppilaita oli niin paljon, että koulua piti käydä kahdessa vuorossa: ensimmäinen vuoro alkoi klo 8 aamulla ja toinen päättyi vasta klo 18 (Syväoja 2004, 150). Kansakoulun jälkeen sai halutessaan pyrkiä yksi- tai kaksivuotiseen kansalaiskouluun (jatkokoulu). (Syväoja 2004, 76–77.) Vuonna 1957 tuli kansakoululaki, jonka mukaan raja ala- ja yläkansakoulun väliltä poistui ja ne yhdistyivät ns. varsinaiseksi kansakouluksi. Tilalle tuli joko 6-vuotinen varsinainen kansakoulu ja 2-vuotinen kansalaiskoulu tai 7-vuotinen varsinainen kansakoulu ja 1-vuotinen kansalaiskoulu. (Kuikka 2001, 174–175.) Laki määräsi myös työpäivien lukumääräksi 200 tai 225 sekä lukuvuoden alkamisajaksi syyskuun alun ja loppumisajaksi toukokuun lopun (Syväoja 2004, 151).

Oppivelvollisuuden myötä koulurakennuksia alettiin enemmän rakentaa. Usein ne olivat puisia, muutaman luokkahuoneen kouluja. Maaseudulla koulun yhteyteen rakennettiin opettajan asunto, karjasuojat, liiteri ja ulkokäymälät. Vähitellen myös koulukeittola ja oppilashuollon tilat yleistyivät. (Syväoja 2004.) Vuonna 1943 alettiin koulussa tarjota yksi lämmin aterialla päivässä (Numminen 2001, 109). 1920-luvulla maaseudulla ei vielä ollut liikunta- tai käsityötiloja erikseen, mutta myöhemmin nekin yleistyivät. Luokkahuoneessa oli yleisesti kahden istuttavat pulpetit, opettajanpöytä, liitutaulu, urkuharmoni, kuvataululaatikko, karttateline, lasioviset kokoelma- ja kirjakaapit, puolapuut ja matalat voimistelupenkit. Alakansakoulussa oli lisäksi jalustallinen helmitaulu. Sotavuosien jälkeen yleistyivät raina- ja diaheittimet. Koulukirjoja käytettiin ja ne tuli päällystää ruskealla tai sinisellä paperilla. Tehtäväkirjoja ei ollut, vaan harjoitukset tehtiin vihkoon. (Syväoja 2004, 79–81.)

Opettajaseminaareja oli perustettu vuodesta 1863 alkaen (mm. Lampinen 2000, 40) ja näin ollen opettajan ainakin teoriassa tuli olla pätevä. Opettajaseminaarin pääsyvaatimuksena oli ensin kansakoulun suorittaminen, sittemmin oppikoulu ja vuodesta 1934 alkaen yo-tutkinto. Sotavuosien jälkeen opettajankoulutus väheni, koska maassa oli huutava opettajapula. Niinpä esim. lukuvuonna 1950–1951 joka kahdeksas kansakoulunopettaja oli epäpätevä. Opettajan tuli kuitenkin olla sataprosenttisesti esimerkillinen mallikansalainen ja vuoteen 1958 mukana oli myös maininta ”ruumiillisesti virheetön”. Lisäksi hänen tuli olla valistunut, järjestynyt, puhdas ja hyväkäyttöksinen sekä kristilliset, kansallisuusaatteelliset ja siveelliset arvot omaava. Opettaja toimi myös vapaa-ajallaan mm. kuoronjohtajana, urkurina ja kuntakokousten puheenjohtajana. Hän oli usein mukana myös lehtien toiminnassa ja osakeyhtiöiden ja osuuskuntien perustamisessa. Opettaja oli nousevan keskiluokan edustaja. Valistustyönsä vuoksi hänestä käytettiin myös nimitystä ”kansankynttilä”, mikä kuitenkin sodan jälkeen väheni ja opettajasta tuli enemmän vain oppivelvollisuuskoulun työntekijä. Nuhteetonta elämää häneltä kuitenkin vielä vaadittiin, koska esim. vielä vuonna 1957 opettajaopiskelija erotettiin seminaarista tanssiorkesterissa soittamisen vuoksi. (Syväoja 2004, 86–102.)

3.3 Oppikoulu, keskikoulu, lyseo

Ensimmäinen oppikoulu oli perustettu Suomeen vuonna 1858 Jyväskylään suuren kouluuudistuksen seurauksena, suunnilleen samoihin aikoihin kansakoulun kanssa. Oppikoulu oli lähinnä kaupunkilaisten koulu. 1800-luvun lopulla oppikouluihin alkoi porvarisperheiden lasten lisäksi tulla myös käsityöläisten ja pikkukauppiaiden lapsia ja näin se alkoi menettää virkamieskoulun asemaa. Oppikoulusta ei koskaan kansakoulun tapaan muodostunut koko kansan koulu. (Iisalo 1975, 6–8.)

Sana oppikoulu käsittää monia kouluja: alkeiskoulut, reaalilyseot, klassilliset lyseot sekä myöhemmin keskikoulut. Alkeiskoulut olivat lyhytaikaisia, 2- tai 4-luokkaisia, korkeampaan koulukurssiin (siis toiseen koululaitokseen) tai ammattikoulutukseen valmistavia kouluja. Ne olivat tavallaan myös lyseoiden alimpia luokkia vastaavia kouluja ja lyseoiden ohessa ensimmäisiä kouluja, joihin kaupunkilaislapsi meni. Lyseot jakautuivat kahteen tyyppiin ja olivat kestoaltaan 8-luokkaisia. Klassilliset lyseot olivat todellisia virkamieskouluja, arvostettuja ja ylhäisön suosimia. Niiden tärkein oppiaine oli latina. Reaalilyseoiden oppiaineisiin taas kuuluivat mm. muut kielet ja luonnontiede. Lisäksi reaalilyseo oli enemmän käytäntöön suuntautuva koulu. Molemmista lyseoista saattoi jatkaa yliopistoon, mutta reaalilyseossa se oli mahdollista oppilaan taustasta riippumatta. (Iisalo 1975, 10–12.)

1800-luvun lopulla koulujen suuri ongelma oli hajanaisuus ja jatkumon puuttuminen. Oppikokonaisuuksia ei ollut eikä myöskään tietty mistä koulusta mihinkin pystyi jatkamaan ja mitä ammattia mistäkin pääsi lukemaan. Niinpä alettiin kehittää päättäväiskurssisia kokonaisuuksia ja yhdistää ja yhdenmukaistaa koulutusjärjestelmää. Klassilliset lyseot koettiin usein turhiksi niiden oppiaineiden hyödyttömyyden vuoksi. Alkeiskoulut taas olivat aivan liian lyhyitä taatakseen riittävän oppikokonaisuuden eikä niistä voinut suoraan jatkaa lyseoiden ylimmille luokille. Näihin ongelmiin tuli monien vaiheiden kautta ratkaisu keskikoulujen myötä. (Iisalo 1975, 16–19.)

Keskikoulusta haluttiin siis yhtenäinen pohjakoulu, mistä saattoi jatkaa joko ammatillisiin kouluihin, lyseoiden ylimmille luokille tai suoraan työelämään. 1890-luvulla alkeiskoulut saivat haluamansa uudistukset: 4–5-luokkaisia kouluja, päättäviä kursseja, täydellisiä

oppijaksoja ja myös tytöille mahdollisuutta käydä koulua. Vuonna 1914 sana keskikoulu virallistettiin ja edellä mainitut uudistukset saivat virallisen vahvistuksen. Lisäksi kouluajaksi muodostui viisi luokkaa. Alkeiskoulut muuttivat nimensä keskikouluiksi, samoin kuin rinnalla kulkeneet porvari- ja reaalikoulut. Keskikoulun suoritus päättyi tutkintoon ja tutkinnon läpäisseet saivat päättötodistuksen. Tosin tutkintoa ei koskaan pantu täytäntöön vaan todistuksen sai jokainen keskikoulun käynyt. Klassillisissa lyseoissa keskikoulujärjestelmä ei toteutunut vaan ne olivat oma kokonaisuutensa. Reaalilyseoiden alimmat luokat kuitenkin myös muodostivat keskikoulun. (Iisalo 1975, 18–19, 22–24, 64–70.)

4 MUSIIKKIELÄMÄÄ 1950-LUVUN SUOMESSA POPULAARIMUSIIKIN NÄKÖKULMASTA

Sodan jälkeen Suomessa alkoi voimistua populaarikulttuuri. Sota oli saanut aikaan yhtenäisen kansanomaisen kulttuurin. Nyt olikin pyrkimys kansanomaistamiseen ja suomalaistamiseen. Uusi kulttuuri rakennettiin pitkälti iskelmien, tanssimusiikin ja elokuvien varaan. Koska äänilevyteollisuus ei vielä sodan jälkeisinä vuosina ollut kovin laajaa, muodostui tanssilavoista ja elokuvamusiikista merkittävämpi musiikin leviämiskanava. Nouseva viihdeteollisuus mm. iskelmien, swingin ja iltamakiertueiden muodossa sai kahtiajaon taiteen ja viihteen välillä entisestään syvenemään. Samalla viihdeala institutionaalistui. Mallia otettiin Yhdysvalloista. Englanninkielisiä kappaleita suomennettiin kilpaa ja ne alkoivat vähitellen vallata alaa. Vallalle tuli aate ”uuslapsellisuus”. Lapsellisuus, vilpittömyys, turmeltumattomuus ja viattomuus olivat ihannoitavia hyveitä ja viihteen tuli pysyä näiden puitteissa. Viihteen tuli myös olla harmitonta, huoletonta ja usein myös valistavaa. Tosin amerikkalaisuus, mainokset, taloudellinen optimismi ja orastava nuorisokulttuuri oli hieman monimutkaista sovittaa edellä mainittuihin arvoihin. (Kurkela 2003, 341–345.)

Radio omalta osaltaan pyrki pitämään nuorisokulttuurin aisoissa. Se piti etäisyyttä populaarikulttuuriin mm. rajoittamalla populaarimusiikin soittoa. Ainoita musiikkiohjelmaa olivat *Lauantain toivotut levyt* ja *Lauantaitanssit*. Vuonna 1953 tuli radiotoimintaan ns. Ula-verkko, mikä mahdollisti toisen kanavan yhtäaikaisen käyttämisen. Näin musiikin osuus kasvoi yli puoleen ohjelmatarjonnasta ja myös viihdemusiikkia soitettiin enemmän. Radiota merkittävämpiä olivat kuitenkin äänilevy ja elokuva. 1950-luku oli musiikkimedian nousukautta. Vuonna 1956 levyjen tuonti vapautui, mutta puolet myynnistä oli kuitenkin kotimaista. Niinpä äänilevyjen myynti kolminkertaistui n. miljoonaan äänitteeseen vuosikymmenen aikana. Myös elokuvateollisuuden alalla 1950-luku oli kulta-aikaa. Elokuvan ja populaarimusiikin yhteys kehitti ensimmäiset iskelmätähdet, joista tunnetuimpia ovat Olavi Virta ja Kipparikvartetti. Myös tanssikuume oli valtava. 1950-luvulla arvioidaan Suomessa olleen n.1000 tanssilavaa. Yksi syy tanssibuumiin oli ankeiden sotavuosien vastapainoksi haluttu huvittelu. Tanssit pyrittiin järjestämään ns. ohjelmallisina iltamina, koska arvokkaat

kulttuuritilaisuudet olivat veroista vapaita ja ohjelmalliset iltamat luettiin tällaisiin. Tämä ei tosin käytännössä aina pitänyt paikkaansa. Ohjelmallisuus oli välillä enemmän tai vähemmän silmänlumetta. Nimen käyttäminen mahdollisti usein vain keikan myymisen halvemmalla. Osaksi tanssilavaohjelmaa tulivat 1950-luvun alussa iskelmätahtikilpailut. Ne auttoivat levy-yhtiöitä löytämään tähtiainesta ja samalla tarjosivat myös ohjelmaa tanssiyleisölle. (Kurkela 2003, 345–355.)

1930–40 luvuilla levynkansien ja mainosjulisteiden suurin huomio kiinnittyi orkesteriin tai kapellimestariin. 1950-luvulle tultaessa levyn kansissa komeili jo kuitenkin laulusolistin nimi ja näin oli syntynyt ilmiö nimeltä iskelmätahti. Kiertueet tehtiin kuitenkin vielä korostaen orkesteria, vaikkakin Olavi Virralla oli jo tuolloin säestysyhtye omissa nimissään. Ensimmäisiä iskelmätahtiä olivat Henry Theel, Tapio Rautavaara ja Metro-tytöt. Henry Theel tuli tunnetuksi jo heti sodan jälkeen ja lauloi usein säveltäjä Toivo Kärjen tuotantoa tehden samalla häntä kuuluisaksi. Tapio Rautavaara oli 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun tunnetuimpia lavaesiintyjä. Trubaduurityyli puri yleisöön ja osallistuminen jopa 25 elokuvarooliin nostivat hänet suureen suosioon. Laulut olivat koskettavia ja kertoivat niin kulkurin, kiertolaisen kuin jätkänkin tarinoita. Metro-tytöt -yhtye taas syntyi 1940-luvun lopulla Helsingissä sinne muuttaneiden Väkeväisen sisarusten perheyhtyeenä. Myös Metro-tytöt Theelin tapaan esittivät Toivo Kärjen kappaleita. Yhtyeen huippuvuosien 1952–53 takana onkin juuri Kärjen tuotantoa. Myös yhteistyö muiden kuuluisien laulajien kuten Kipparikvartetin ja Olavi Virran kanssa toi suurta suosiota ja listasijoituksia. (Kurkela 2003, 360–368.)

Toivo Kärki (1915–91) on yksi Suomen populaarimusiikin suurimpia nimiä. Hän kehittyi, josta tuli yksi suomalaisen iskelmän pääsuuntauksia. Hänen tyylissään swingin ainekset sekoittuivat vanhempaan materiaaliin ja tangot, foksit, valssit ja jenkat ovatkin hienoa fuusiota näistä. Kärkeä kutsutaankin ”suomalaisen iskelmän isäjumalaksi” eikä suotta, sillä hänellä oli ennennäkemätön kyky tehdä hittejä musiikkimarkkinoille. Hänellä onkin 1340 äänilevyllä päätynyttä teosta ja niistä jopa 64 laulua nousi todelliseksi myyntimenestyksiksi. Kuuluisimpia ovat tangot sekä niin kutsutut ”rallit” ns. rillumarei - elokuvista. Mm. elokuvien musiikissa Kärki teki paljon yhteistyötä sanoittaja Reino Helismaan kanssa. (Kurkela 2003, 408–411.) Toinen 1950-luvun iskelmän suurmestari oli Olavi Virta (1915–72). Hänen levytystensä ja hittiensä määrä oli suuri. Virran laulajanura

kesti kauan ja levytallenteitakin on kolmen vuosikymmenen ajalta. Virran suosio perustuu fraseeraukseen, sanojen painottamiseen ja melodian värittämiseen. Lauluja on aina englanninkielisistä swingeistä jenkkoihin ja polkkiin. (Kurkela 2003, 422–423.)

5 MUSIIKIN OPETUS

5.1 Musiikinopetuksen vaiheita

Musiikkikasvatusta on aina ollut. Se on yhtä vanhaa kuin musiikki itse. Yleinen piirre musiikkikasvatuksessa on ollut se, että musiikkia opitaan jäljittelemällä, niin vielä tänäkin päivänä. Alun perin musiikilla on ollut arvoasema. Antiikin Kreikassa musiikki kuului olennaisena osana koululaitokseen. Sen merkityksiä tutkittiin monessa suhteessa. Keskiajalla musiikin huomattava merkitys oli vain teologian alalla kristillisen kirkon piirissä. Laulu oli tärkein musiikinopetuksen muoto ja tuolloin musiikki nähtiin tieteenä. Uskonpuhdistuksen aikana, humanismin vallitessa, musiikilla oli vahva rooli siivojen kansalaisten kasvattajana. Musiikkia oli kouluissa tunti päivässä ja siihen sisältyi nyt myös teorian opetusta. 1600–1700-luvuilla ei vielä musiikin omaa arvoa ymmärretty, minkä vuoksi kirkon aseman heiketessä myös musiikin asema heikkeni. Kuitenkin 1800-luvulla Heinrich Pestalozzin johdolla musiikinopetusta alettiin vaatia kaikille ja se oli aloitettava jo pieninä. Se oli kuitenkin jäädä hyötyajattelumallin jalkoihin. Vuonna 1866 kansakouluasetus kuitenkin määräsi, että musiikin oli sisällyttävä kansakoulun opetusohjelmaan samanarvoisena aineena muiden kanssa. Samalla siitä tuli pakollinen oppiaine kaikilla kansakouluasteilla. 1800-luvun lopulla tapahtui käänne parempaan. Tavoitteena oli oppilaiden syvemmän musiikkikulttuurin saavuttaminen: sävelkorvan kehittäminen, nuoteista laulaminen, kuulemaan opetteleminen, melodioiden merkitseminen nuoteille, musiikkiliikunnan harjoittaminen, rytmiikan opetteleminen sekä kaavalaulun käyttäminen. (Piha 1958, 7–74.)

1900-luvulle tultaessa tavoitteena oli yleisen musikaalisuustason kohottaminen sekä opetusmenetelmien kehittäminen. Myös lapsen luova työskentely oli huomioitava kasvatuksessa, eritoten musiikkikasvatuksessa. Oli myös annettava enemmän toiminnallista vapautta ja luovuutta sekä oli huomioitava oppilaiden omia suorituksia. Musiikki ei saanut olla ainoastaan opettamista vaan myös lapsen omien kykyjen herättämistä. 1930-luvulla lauluaineisto uudistui ja mukaan tuli kansanlaulujen lisäksi kotimaisten klassisten säveltäjien tuotantoa. Äänenmuodostukseen alettiin kiinnittää huomiota ja kaavalaulun lisäksi oli käytettävä myös muita metodeja. 1930–1940-luvuilla alettiin ymmärtää laulu (oppiaineen

nimi tuolloin) taideaineena. Siitä syystä se vaati myös opettajalta enemmän: mielen joustavuutta, opetuksen elävyyttä, asiaan antautumista, taiteellista inspiraatiota sekä innostusta. 1950-luvulle tultaessa oli selkeä tarve uudistaa musiikkikasvatusta. Niinpä tuolloin lehtikirjoittelu aiheesta oli tavallista ja mm. Musiikinopettajain Liitto vaati musiikin aseman parantamista kouluissa. Vaadittiin tuntimäärien lisäämistä, tarkistuksia kurssivaatimuksiin, yhdenmukaisuutta opetusmenetelmiin sekä korjausta opettajien palkkaukseen. Positiivisia muutoksia tapahtuikin 1950-luvulla. Yleinen harrastuneisuus ja musisointi lisääntyivät, opettajakoulutus uudistui, Sibelius-Akatemiassa aloitti vuonna 1957 koulumusiikkiosasto ja laulunopetuksesta tuli musiikinopetusta, kun koulujen musiikintunneille alkoi tulla mukaan myös soittimia. Alettiin myös ymmärtää musiikin kasvattava ja luonnetta muodostava vaikutus lapseen. (Piha 1958, 77–122.)

5.2 Musiikin OPS 1952

Edellinen musiikin OPS oli vuodelta 1925 (Maalaiskansakoulun laulun opetussuunnitelma) ja sen sisältö kaipasi uudistusta (Suomi 2009; 69,71). Vuonna 1932 oli muutamille musiikinopettajille lähetetty kysely koskien koulujen musiikinopetuksen ongelmakohtia. Niiden perusteella kolme pääongelmaa olivat yleinen negatiivissävyinen suhtautuminen oppiaineeseen, ammatillisen ja pedagogisen sisällön puutteet sekä oppiaineen yhtenäistämisen tarve. (Koskimies 1984, 29.) Myös Laulunopettajain liiton sihteeri Jorma Väänänen laati vuonna 1949 muistion, jonka mukaan musiikki sivistyneen maailman keskuudessa oli lisääntynyt, mutta musiikin ymmärtämys vähäisen musiikinopetuksen vuoksi ei ollut pysynyt mukana (Koskimies 1984, 30). Niinpä vuonna 1952 tuli kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II: Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma, joka sisälsi myös musiikin opetussuunnitelman. Musiikin opetussuunnitelma taas sisälsi varsinaisen opetussuunnitelman lisäksi liitteet: hyvinkin yksityiskohtaiset ohjeet laulunopetuksen erityiskysymyksistä sekä virsiharjoitussuunnitelman. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952.)

5.2.1 Varsinainen musiikin OPS

Virallisesti jako ala- ja yläkansakoulun väliltä oli poistunut jo aiemmin ja tilalle oli tullut luokat I-VII (Suomi 2009, 71). Käytännössä kuitenkin tässäkin opetussuunnitelmassa käytetään nimityksiä ala- ja yläkansakoulu. Oppilaan kehitystaso huomioidaan ja kuulonvarainen oppiminen on tärkein oppimismuoto. Arvostetaan myös lauluintoa ja musiikkia virkistävänä oppiaineena. Vuoden 1952 opetussuunnitelman pääpaino onkin laulunopettamisessa ja päämäärät liittyvät siihen hyvin tiiviisti (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 183):

”Kansakoulun laulunopetuksen päämääränä on:

- 1) *musiikillisesti arvokkaan lauluvaraston oppiminen koulukäyttöä ja vastaisia tarpeita varten ja sen ohessa:*
- 2) *äänen ja äänenmuodostuksen kehittäminen,*
- 3) *sävelkorvan sekä musikaalisuuden herättäminen ja kehittäminen sekä*
- 4) *musiikkitaidon ja -tiedon alkeiden opiskelu sävelilmiöiden havaintopohjalla erityisesti kuorolaulua silmällä pitäen.”*

Musiikin OPS (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952) sisältää tavoitteiden lisäksi kohdat 1) psykologisista perusteista musiikinopetuksessa, 2) musiikki ja liikunta sekä 3) erityiskysymyksiä koskien a) esityslaulustoa, b) äänenmuodostusta ja artikulaatiota, c) musiikkitaitoa ja -tietoa sekä d) kuuntelua ja sepittelyä. Lisäksi kiinnitetään huomiota 4) oppimäärän järjestelyyn erimuotoisissa kouluissa, laulutunnin järjestämiseen sekä oppimäärän pääkohtiin kullakin luokka-asteella. Seuraavat kappaleet käsittelevät näitä edellä mainittuja kohtia pääpiirteittäin.

1) Psykologisten perusteiden mukaan täysin epämusikaalista lasta ei olekaan. Jokainen oppii ainakin jotakin ja näin ollen musiikinopetus kuuluu jokaiselle. Lauluäänen merkitys on suuri, mutta jos jollakin sellaista ei ole, hänet kuitenkin huomioidaan. Musiikki on virkistävä oppiaine ja musiikin sellaisenaan on oltava lähtökohta laulunopetuksessa. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 184.)

2) Musiikkiliikunta käsittää lähinnä tahdin naputusta ja sen viittaamista tai melodiakulun osoittamista käsillä. Myös marssi ja juoksu tahdissa edistää musiikkitaidon ja -tiedon oppimista. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 184.)

3a) Esityslaulustoon kiinnitetään erityistä huomiota. Täysjännitteistä laulutapaa suosivassa opetuksessa säveltasoa on madallettu $g-c^2$, koska ajatellaan matalalta laulavan hallitsevan myös korkealta laulamisen. Kultainen keskitie on kuitenkin paras: *”Luonto viittaa keskialueeseen. Pikkulapsi ei mörise matalalla, se ei liioin huuda kimakasti korkealla 2-viivaisen oktaavin alueella, ellei sillä ole jokin vaiva.”* Myöhemmin opetellaan ohenteen käyttöä. Enemmän huomiota kiinnitetään kuitenkin laulustoon. Ikäaste huomioiden lauletaan lastenlauluja, yleisimmät isänmaalliset ja maakuntalaulut sekä ne laulut, joita eri piireissä lauletaan. Hyviä kansansävelmiä suositaan, virsiä on osattava ja *”vältettävä musiikillisesti arvottomia sävelmiä, iskelmiä ja renkutuksia.”* Virsilaulusta on laadittu erillinen virsilaulusuunnitelma. Laulut opitaan pääsääntöisesti korvakuulolta, mutta nuottien vähittäinen mukaantulo sekä esim. harmonin käyttö on myös hyväksi oppimiselle. Laulusta harjoitellaan ensin nimi, sitten aihe, sanat, sävelmä kokonaisuutena, sen vaikeimmat osat, sävelmä kokonaisuutena viitaten ja viimeisenä säestyksen kanssa. Sanoihin on kiinnitettävä suurta huomiota. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 185–186.)

3b) Äänenmuodostuksen ja artikulaation opettelu liitetään sujuvasti laulujen laulamiseen. Leikkien ja harjoitustenomaisten tehtävien myötä lapsi oppii mm. hengitystä, pidätystä, täysjännitteistä laulutapaa tai ohennelaulua. Kaunis ja hillitty esitys on aina pääsijalla. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 186.)

3c) Musiikkitaito ja -tieto käsittävät perusteita mm. duuri kolmisoinnun, viivaston ja nuotinlukua. Harjoituslauluja käytetään oppimisen apuna ja niistä opitaan aina yksi asia kerrallaan. Musiikkitaidon ja -tiedon osuus oppitunnista saa olla vain pieni osa. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 186–187.)

3d) Kuuntelun ja sepittelyn tarkoitus on oppia tuntemaan hyvää musiikkia ja edistää luovaa toimintaa. Kuoro ja orkesteritoiminta mahdollisuuksien mukaan olisivat oivallisia keinoja näiden harjoitteluun. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 187.)

4) Kansakoulut ovat monesti vain muutaman opettajan kouluja, jolloin on huomioitava tämä opetusta suunniteltaessa. Kaksiopettajaisessa koulussa yksi opettaja opettaa I–III luokkia ja toinen IV–VII luokkia. Kolmiopettajaisessa koulussa luokat jakaantuvat seuraavasti: I–II, III–

IV sekä V–VII. Syksyisin kertaillaan aina vanhaa, jotta nuorimmat oppilaat pääsevät mukaan opetukseen. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota laulustoon, että jokaiselle olisi myös aivan uusia lauluja. Tunnin tulisi pääsääntöisesti kulkea seuraavan kaavan mukaisesti: 1) lyhyt hengitys- ja äänenmuodostusharjoitus, 2) vanhojen laulujen viimeistely, 3) Lyhyt nuotinluku- ja kuulosanelutehtävä ja siihen liittyvä musiikkiopin kohta, 4) esityslaulun oppiminen ja 5) kuuntelua tai sepittelyä mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä liikkumavaraa kuitenkin pitää olla. I–II luokilla lastenlaulut ja laululeikit ovat pääpaino, rytmitajua kehitetään, tutustutaan yleisimpiin soittimiin sekä tarkataan laulun tunnelmaa, tempoa ja voimakkuusasteita. III–IV luokilla otetaan lisäksi kansanlauluja ja vieraiden maiden lauluja, äänialue laajenee, harjoitellaan nuoteista laulamista, tutustutaan erilaisiin soitinlajeihin sekä kuunnellaan ja sepitetään itse. V–VII luokilla mukaan tulevat mm. maakuntalaulut ja Piae cantinoes -sävelmät, harjoitellaan laullista linjaa ja primavistalaulun alkeita sekä tutustutaan suurimpiin musiikillisiin muotoihin. Tavoitteena on musiikillinen yleissivistys. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 188–189.)

5.2.2 Laulunopetuksen erityiskysymyksiä

Filosofian tohtori Martti Hela on kirjoittanut liitteen Laulunopetuksen erityiskysymyksiä (1952), mikä sisältää kappaleet korvakuulolaulusta, laulutavuista, nuottilaulusta, sävelväristä, käsimerkeistä, laullisista iskualanimestä, liikunnasta ja äänenmuodostus- ja artikulaatioharjoituksista. Seuraavassa tiivistän hänen ajatuksiaan ja yksityiskohtaisiakin ohjeita opettajille edellä mainituista musiikintunnin osa-alueista.

Korvakuulolaulu:

Suurin osa tunnista käytetään laulunopetteluun ja eniten käytetty malli on korvakuulolaulu. Ensin tutustutaan laulun sanojen sisältöön ja opetellaan laulu lausuen opettajan johdolla. Sanoja voi havainnollistaa alakoulun oppilaille sanojen alkukirjaimilla ja pitkillä tai lyhyillä viivoilla sen mukaan, kuinka pitkä aika-arvo on kyseessä. Myös sanoista piirretyt kuvat auttavat lasta muistamaan. Sen jälkeen tulee sävelen opettelu, jonka opettaja aina ensimmäisenä laulaa. Näköhavainto auttaa lasta tässäkin mm. ”lintuja puhelinlangoilla”

-ajatuksen tai myöhemmin nuottien kautta. Oikeita nuottien nimiä ei kannata alussa käyttää vaan esim. puolinuotti= seisahdusnuotti, neljäsosanuotti= käyntinuotti ja kahdeksasosanuotti= juoksunuotti. (Hela 1952, 336–337.)

Laulutavujen nimet:

Vanha quidolainen malli antaa sävelille nimet do, re, mi, fe, sol, la, si, do. Hela on kuitenkin suomalaistanut rivin kuulostamaan seuraavalta: ta, re, mi, vu, so, la, ni, ta. Kirjaimet d ja f on täten muutettu, koska ne hänen mielestään luonnostaankin muuntuisivat koululaisten suussa t:ksi ja v:ksi. Hän on myös halunnut käyttää soinnillista konsonanttia n yhdessä sävelnimessä. Lisäksi vokaalit on valittu siten, että peräkkäin lausuttuna ne kulkevat takaa eteen ja taas taakse ja liikuttavat samalla leukaa. Vokaali a on lisäksi valittu sekä ensimmäiseen että kuudenteen säveleen. Näin sekä duurin että mollin perussävelessä on a ja on näin helpompi tunnistaa. Samoin duurissa i-vokaalia sisältävää tavua seuraa aina puolisävelaskel. (Hela 1952, 337–338.)

Nuottilaulu:

Nuottilaulua harjoitellaan harjoitussävelmistä, joita on sitä varten erikseen kirjoihin sävelletty. Jos esim. opetellaan fermaattia, valitaan harjoitussävelmä jossa sellaisen voi sekä kuulla että nähdä nuotissa. Kaavalaulu¹ hylättiin, koska se aiheutti vain pirstaloitumista ja siirryttiin korvakuulolaulua muistuttavaan, holistiseen nuotinlukutapaan. Nuotinluku rakentuu kolmisoinnulle ja periaatteena on, että oppilas itse löytää sävelet ilman opettajan mallia. Harmonin apuna käyttäminen tai opettajan mukana laulaminen eivät toki ole poissuljettuja. Nuotteja lauletaan ensin laulutavuilla. Duurilaulut tulevat ennen mollilauluja. Mollissa voidaan käyttää laulutavuja alkamaan ta:sta (=do) kuten duurissakin tai alkamaan kuudennesta laulutavusta la:sta, jolloin rinnakkaissävellajit hahmottuvat hyvin. Lasten suusta on kuulunutkin, että ”...duurista molliin mennään tanilan kautta.” (Hela 1952, 338–340.)

Sävelvärit:

Oppimista helpottamaan on sävelnimille annettu värit. Ta (=do)=valkoinen, re= oranssi (”*rusonvärinen*”), mi= vihreä, vu (=fa)= sininen, so= punainen, la= violetti ja ni (=ti)=

¹ Kaavalaulu on 1800–1900 luvun taitteessa tullut melodian oppimismetodi, jossa jokaiselle sävelelle on oma, pieni melodiakaava. (Ks. Rautiainen 2003, 48–68.)

keltainen. Värejä käytettäessä molli alkaa kuudennesta sävelnimestä eli la:sta. (Hela 1952, 340–341.)

Käsimerkit:

Käsimerkit ovat 1950-luvulla olleet käytössä yleisesti eri maissa. Ne auttavat etenkin motorisesti hahmottavaa lasta ja ovat hyödyksi myös ”sävelkorvattomalle” lapselle. Käsimerkit ovat samat kuin tänä päivänäkin. (Hela 1952, 342.)

Laululliset (lausunnalliset) iskualanimet:

Iskualanimillä tarkoitetaan rytmien nimityksiä. Ne on jaettu tasa- ja kolmijakoisiin iskualanimiin. Käytettäessä esimerkiksi taululla nimet lyhennetään merkiten vain nimen alkukirjain. On hyvä laulaa sävelmä myös iskualanimillä. Tämä auttaa hahmottamaan rytmisen rakenteen. Seuraavassa sekä tasa- että kolmijakoiset iskualanimet:

TAULUKKO 1. Tasajakoiset iskualat: Iskualan nimi, lauletaan näin, erittelykirjain. (Hela 1952, 343.)

	askel	askel	a
	hyppyri	hyppyri	h
	mäkimaa	mäkimaa	m
	nelisävel	nelisävel	n
	koho-	koho	ka
	-	koi	k
	jää-	jää	j
	täys	täys	t
	vauhti	vauhti	v
	ryteikkö	ryteikkö	r
	epuu	epuu	e
	tauco	tauco (tai viitataan)	-

TAULOKKO 2. Kolmijakoiset iskualat: Iskualan nimi, lauletaan näin, erittelykirjain. (Hela 1952, 344.)

	sujuva	sujuva	s
	leimu	leimu	l
	jää	jää	j
	koho	ka	k
	täys	täys	t
	ohut	ohut	o
	tauko	tauko (tai viitataan)	-

Liikunta:

Liikunta musiikissa käsittää lähinnä juoksemista ja marssimista musiikin tahdissa sekä edellä mainittujen iskualojen rytmittämistä jaloilla. Jalkojen liikkeiden on seurattava täysin iskualojen rytmejä ja iskualan nimi on aina ensin laulettava tai lausuttava. Äskeisten tasajakoisten iskualanimien vastaavat askeleet ovat seuraavat:

- ”askel”: käyntiaskeleita
- ”hyppyri”: käyntiaskel, 2 juoksuaskelta
- ”mäkimaa”: 2 juoksuaskelta, käyntiaskel
- ”nelisävel”: 4 juoksuaskelta
- ”koho”: varpaille nousu, 2 juoksuaskelta
- ”koi”: varpaille nousu, käyntiaskel alkaen oikealla
- ”jää”: käyntiaskel, varpaille nousu
- ”täys”: keinuva askel, alussa notkauttaminen, jälkipuoliskolla kohoutuminen
- ”vauhti”: pitkä liukuva käyntiaskel, juoksuaskel varpailla
- ”ryteikkö”: juoksuaskel, käyntiaskel, juoksuaskel
- ”epuu”: juoksuaskel varpailla, käyntiaskel koko jalkapohjalla

(Hela 1952, 345, yhdessä voimistelunopettajien lehtori Meri Ollikaisen ja Kaija Arjaksen kanssa.)

Jalanliikkeitä mainitaan myös muillekin tasajakoisille rytmeille. Kolmijakoisten iskualanimien vastaavat askeleet ovat seuraavat:

- ”sujuva”: 3 juoksuaskelta
- ”leimu”: kuin ”vauhti”, mutta nuottiarvojen mukaan keinuvammin. Tai kuin ”käyntiaskel”, toisen jalan tuonti viereen.

” jää”: käyntiaskel
 ”ka”: varpaille nousu, juoksuaskel alkaen oikealla
 ”täys”: kuin tasajakoinen täys
 ”ohut”: kuin ”epuu”, mutta nuottiarvojen mukaan
 ”tauko”: seisahdus ja varpaille nousu

(Hela 1952, 346, yhdessä voimistelunopettajien lehtori Meri Ollikaisen ja Kaija Arjaksen kanssa.)

Samoin muutamille muillekin kolmijakoisille rytmeille mainitaan jalanliikkeitä. Niin tasa- kuin kolmijakoisissakin rytmeissä voi käyttää lisänä omaa mielikuvitusta. Askeliin voi yhdistää mm. vartalonliikkeitä, pyörähdyksiä ja kädenliikkeitä sekä tehdä niitä kaanonin tapaan. (Hela 1952, 345–346.)

Äänenmuodostus- ja artikulaatioharjoituksia:

Vaaleiden vokaalien a, ä, e, ja i sekä diftongien laulamiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Vaaleat vokaalit eivät saa erottua muista vokaaleista. Niinpä niitä täytyy harjoitella laulamalla esim. asteikkoa kvinttiin asti ylös ja alas lausumalla vain yhtä vokaalia sisältävää lausetta: esim. ”Harmaa varsa karkaa tarhastaan” tai ”Ellen vehreet helmet kelmenee”. Diftongit neuvotaan laulamaan siten, että sanan ”*aukinaisempi vokaali saa aina diftongin sävelkeston, oli se sitten ensimmäisenä tai toisena diftongissa ja oli laulettavia säveleitä yksi tai useita.*” Näitä voidaan harjoitella nimillä esim. Raimo, Reino, Toivo, Väinö tai Lauri, yhdistämällä ne esim. kolmijakoiseen, neljäsosia sisältävään asteikkokulkuun, jossa nimen ensimmäinen tavu (diftongi) kestää kaksi neljäsosanuottia. Harjoitusta vaativat sulkeutuvat diftongit ovat ai, ei, oi, äi, öi, au, eu, ou, äy, öy, iu, ui ja yi sekä aukenevat diftongit ie, uo ja yö. (Hela 1952, 346–348.)

5.2.3 Virsiharjoitussuunnitelma

Virsiharjoitussuunnitelman mukaan jokaisella luokka-asteella I–VII on opetettava tietty määrä virsiä. Suunnitelma on laadittu 12.12.1946 pidetyn Piispainkokouksen esittämän suunnitelman perusteella. (Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II 1952, 349, Liite n:o 9.)

TAULUKKO 3. Virsiharjoitussuunnitelma vuoden 1952 musiikin opetussuunnitelmassa.

I luokka	II luokka	III luokka	IV luokka	V luokka	VI luokka	VII luokka
479 a	340	527	318	343	528	213
408	472	487	14	524	474	336
21	32 a	556	420	162	475	399
433	7	332	209	50	488	531
52	522	518	600 a	396	533	125
100	519	427	63	348	415 a	313 a
477	12 a	170	489	42 b	552	
557	461	473	376			

6 MUSIIKINTUNTIEN OPPIMATERIAALI

1950-luvulla musiikinopetuksen pääpaino oli laulamissa ja sen opettelussa. Kaikki oppimateriaali pyrki tukemaan laulunopetusta, mikä käy ilmi oppikirjojen sisällöstä ja soittimien asemasta oppitunnilla. 1950-luku kuvaa sodan jälkeistä aikaa mm. siinä suhteessa, ettei uusia laulukirjoja ei ollut ilmestynyt kovinkaan paljon (Kettunen 1999, 55–56). Ympäröivä yhteiskunta kuitenkin muuttui tuoden tullessaan harrastustoimintaa, äänilevyjä ja radion. Koulun oli näin ollen kyettävä vastaamaan oppilaiden tarpeisiin myös musiikintunnilla (Jurva 2007, 23).

6.1 Soittimet

6.1.1 Soittimien tuloon vaikuttaneita pedagogeja

1900-luvulta on jäänyt historiaan kolme suurta musiikinopetukseen uudistavalla tavalla vaikuttanutta henkilöä: Émile Jaques-Dalcroze, Carl Orff ja Zoltán Kodály. Émile Jaques-Dalcroze (1865–1950) kehitti ns. rytmisen kasvatuksen. Siinä musiikin rytmi perustuu kehon luonnolliseen liikerytmiin. Täten voidaan puhua jopa musiikkiliikunnasta. Yksi päätavoite on kehittää sisäistä kuuntelukykyä sekä improvisointia ja koordinaatiota liikkeen ja mielikuvituksen avulla. Harjoituksissa käytetään apuna myös nokkahuilua. Myös Carl Orff (1895–1982) otti lähtökohdakseen rytmittäjän koulutuksen yhdessä liikunnan kanssa. Kuitenkin liikuntaa suurempi painoarvo oli rytmi- ja melodiasoittimilla. Lähtökohtana rytmien opettelulle oli lapsen puhuttu, luonteva kieli ja sanarytmit. Myös tässä metodissa improvisoinnilla oli suuri painoarvo. Orff:n soittimet koostuivat kellopelistä, ksylofonista ja metallofonista sekä nokkahuilusta ja jousisoittimista. Myös kitara äänensä puolesta sopii soittimistoon, toisin kuin piano. Kaikkein tärkein asia on kuitenkin luonteva ja toiminnallinen lapsi -ajatus. Zoltán Kodály (1882–1967) perusti metodinsa unkarilaiselle kansanlaulustolle. Myös hän näkee musiikin ja liikunnan yhteyden hyvänä. Perustana on Tonic Solfa-järjestelmä (solmisaatio) sekä siihen liittyvät käsimerkit. Kun perustiedot ovat hallinnassa, voidaan siirtyä soittamiseen. (Linnankivi, Tenkku & Urho 1981, 50–61.)

6.1.2 Soittimet Suomen kouluissa

Soitonopetusta on järjestetty eräissä Suomen kouluissa jo 1600-luvulla mm. orkesteritoimintana ja 1800-luvulla pianon asema korostui sen tullessa hienostokotien soittimeksi. 1900-luvun alussa tiedetään myös joissain kouluissa soitetun kannelta tai virsikannelta. (Sidoroff 2008, 19–20; ks. Pajamo 1976.) Myös Aksel Törnudd alkoi 1900-luvun alussa suunnitella soitonopetusta kouluihin, mm. pianon opetusta (Sidoroff 2008, 20). Lisäksi (urku)harmonin oli kuulunut kansakoulujen luokkiin jo pitkään vakiovarusteena (Syväoja 2004, 80).

Orff-pedagogiikka tuli suomalaisten tietoisuuteen vuonna 1954 ja sitä kautta alettiin tutustua soittimien mahdollisuuksiin musiikinopetuksessa. Laulu oli edelleen tärkein elementti tunnilla, mutta soittimisto otettiin käyttöön mm. rytmikasvatuksen pohjaksi. Soittimina oli mm. rumpuja, lautasia, kastanjetteja, tamburiineja ja triangeleita sekä melodiasoittimina nokkahuiluja, kellopelejä, ksylofoneja ja metallofoneja. Mukana saattoi olla myös harmonikka tai huuliharppu opettajasta riippuen. Kouluille suunnatut varat kuitenkin vaihtelivat, minkä vuoksi joka koulussa ei ollut mahdollisuutta hankkia soittimia. Niinpä T.H. Pihaa myötäillen Jurva (2007) toteaa, että soittimia suositeltiin rakennettavaksi itse ja Juho Majamäen kirjassa *Soiton aakkoset onkin ohje esim. pikkumandoliinin rakentamisesta*. (Jurva 2007, 33–36, 47.) Orff-pedagogiikassa painotetaan nuottien luvun sijaan improvisaatiota ja nuottien on tarkoitus olla vain suuntaa antavia. Suomessa kuitenkin nuotinluvulla oli niin pitkät perinteet, että improvisaation merkitystä ei kyetty ymmärtämään. Niinpä vaikeustaso kasvoi oppilaiden yrittäessä soitta suoraan nuoteista ja näin soittimet usein jäivätkin luokkahuoneen hyllyille. Pedagogiikan filosofia jäi opettajilta hämärän peittoon, minkä vuoksi soittimien ja soittamisen taso ei yltänyt niille suunnitellulle tasolle. (Jurva 2007, 33–34, 66.)

Soittimien ja soittamisen myötä musiikinopiskeluun saatiin kuitenkin intoa (Jurva 2007, 36). Lisäksi oppilaita ei enää jaettu musikaalisiin ja epämusikaalisiin lapsiin, vaan musiikki oli kaikille tavoitteellinen oppiaine (Jurva 2007, 26–27). Lauluääni ei enää ollutkaan niin merkittävällä sijalla, koska epämusikaalisemmatkin lapset voitiin nyt huomioida musiikinopetuksessa soittimien myötä ja soittaminen oli merkityksellistä juuri niille, jotka eivät laulussa niin pärjänneet (Jurva 2007, 36,50). Opettajajohtoisuutta pyrittiin myös

vähentämään ja oppilaiden omaa aktiivisuutta soittamiseen pyrittiin lisäämään (Sidoroff 2008, 54) kuitenkin huomioiden se, että opettajan opetustapa ja innostuneisuus vaikuttaa lapsiin (Kettunen 1999, 54).

Jurva (2007) toteaa Jorma Pukkilan teksteihin viitaten, että soitonopetus tulisi jakautua vuosiluokille siten, että I–II vuonna harjoitellaan käsittelemään rytmisoittimia, III vuonna lisätään mukaan kellopelejä, koska hallitaan jo hieman nuotinlukua sekä IV vuodesta eteenpäin lisätään muita ns. oikeista soittimia soitonopetukseen (Jurva 2007, 36). Lisäksi keskiasteella voidaan soittaa myös nokkahuilua. Alaluokilla soitto yhdistyy leikkiin ja keskiasteella soittimet ovat musiikinteorian oppimisen apuna ja laulun tukena (Jurva 2007, 51). Soitto oli vielä tuolloin laulun ja teorianopiskelun apuväline, eikä sille annettu itsenäistä arvoa (Sidoroff 2008, 54).

Rytmisoittimilla korostettiin usein tahdinosia tai niillä kuvattiin jotain, esim. kapuloilla hevosen kavioiden kopsetta. Oppikirjojen perusteella eniten tunneilla käytettiin triangelia, tamburiinia ja lautasia sekä melodiasoittimista ksylofonia, kellopelejä, metallofonia ja nokkahuilua. Niille on oppikirjoissa eniten materiaalia. Soittimiksi kelpasivat oikeiden soittimien puutteen tai vähäisyyden vuoksi usein myös kivet, puupalikat tai kattilankannet. Myös kehorytmiikkaa ja käsien taputuksia suositettiin varsinkin ennen rytmisoittimiin siirtymistä. Soittimet olivat arvokasta omaisuutta ja niinpä niitä piti kohdella varoen. Jurva toteaaakin Rautioon viitaten vielä meillekin hyvin ajankohtaisen neuvon musiikintunneille: soittimet jaetaan luokalle vasta kun niitä todella tarvitaan. (Jurva 2007, 44–49.)

1950-luvun lopulla suositeltiin luokalle seuraavanlaista soitinmäärää: kapuloita viisi paria, kastanjetteja viisi kappaletta, triangeleita viisi kappaletta, lautasia viisi kappaletta, tamburiineja viisi kappaletta ja kehärumpuja viisi kappaletta, yhteensä 30 kpl soittimia. Lisäksi jokaisella oppilaalla tulisi olla kellopelejä. (Jurva 2007, 48 Rautiota mukailen.) Myös Rakel Suominen oli 1950-luvun puolivälissä sitä mieltä, että jokaiselle oppilaalle oli saatava tunnilla oma soitin, joko sävel- tai kielisoitin (Sidoroff 2008, 53). Tämä toteutui kuitenkin varsin harvoissa kouluissa vielä 1950-luvulla.

Vaikka laulu oli vielä 1950-luvulla musiikintuntien painopiste, soittimet tekivät suuresti tuloaan opetukseen. Rytmisoittimia puollettiin ja asioita yritettiin viedä eteenpäin ja saada

uudistuksia aikaan. Toisaalta uudella asialla on aina kannattajansa, epäilijänsä ja vastustajansa, niin tässäkin. Uutta ehkä pelättiin ja epäiltiin sen pitkäaikaista vaikutusta ja kannattavuutta. 1950-luku on kuitenkin niin soittimien kuin muunkin musiikinopetus uudistuksen esivaihe ja sysäyspiste. (mm. Sidoroff 2008.)

6.2 Musiikin oppikirjat

1950-luvulla käytettiin paljon edellisinä vuosikymmeninä tehtyjä musiikin oppikirjoja ja niiden uusintapainoksia. Kuitenkin vuosikymmenen kuluessa alettiin myös tehdä aivan uusia musiikin oppikirjoja ja 1950-luvun loppua kohti mentäessä kirjojen tekeminen ja uudistaminen lisääntyivät. Niinpä tuon esille musiikin oppikirjoja ja niiden tekijöitä 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien. Usein oppikirjan nimi viittaa lauluun (laulukirja). 1950-luvun aikana aletaan jo mennä kohti käsitettä musiikinopetus ja jo aiemmatkin oppikirjat sisältävät muutakin kuin pelkkiä lauluja, joten käytän työssäni kirjoista nimitystä musiikin oppikirja tai pelkkä oppikirja. Näillä tarkoitan kaikkia tuolloin koulun musiikintunneilla käytössä olleita kirjoja. Olen lisäksi pyrkinyt etsimään kirjoja, jotka on tarkoitettu kansakoululle, mutta varmasti kansakouluissa on käytetty niitä kirjoja, mitä on kulloinkin ollut saatavilla.

1800–1900-luvun taitteesta muistetaan kolme suurta musiikin oppikirjoihin vaikuttanutta nimeä: Erik August Hagfors (1827–1913), Pekka Juhani Hannikainen (1854–1924) sekä Aksel Olof Törnudd (1874–1923). Hieman myöhemmin nousevat esille nimet Mikael Nyberg (1871–1940), Wilho Siukonen (1885–1941) sekä Martti Hela (1890–1965). Musiikin oppikirjoja sekä muitakin oppikirjoja laativat mm. Otto Kotilainen (1868–1936), Lauri Parviainen (1900–1949) ja Olavi Pesonen (1909–1959). Musiikin murrosvaiheen eli juuri 1950-luvulta eteenpäin musiikin oppikirjoihin vaikutti suuresti Olavi Ingman (1903–1990). (mm. Sidoroff 2008, 18.) Näiden nimien lisäksi on joukko muita suomalaisia musiikin oppikirjojen laatijoita, joita seuraavissa kappaleissa tulee esille.

Hagfors on tehnyt jo vuonna 1874 oppikirjan Kaikuja Keski-Suomesta, joka oli tarkoitettu sekä koulujen, mutta myös seminaarien ja lauluseurojen käyttöön (Tastula 2010, 2). Hän teki

myös oppikirjan *Lauluseppele* (1862), jonka kolmas painos ilmestyi vuonna 1898 sekä nimenomaan kansakouluille oppikirjan *Pieni lauluseppele* (1895), jonka kolmas painos ilmestyi vuonna 1905 (Tastula 2010, 4,7). Kansakouluja varten 1800-luvun lopulla oli oppikirjat T. Kurkelan *Lauluoppi* (1893) sekä S. Litheniuksen *Pieniä lauluja ja leikkejä* (1892) (Tastula 2010, 3). P.J. Hannikaisen *Pieni Lauluseppele* (1892) sekä Sirkkunen (1896) oli myös tarkoitettu kansakouluille (Sidoroff 2008, 18). Sirkkusesta tehtiin uusintapainoksia, mm. yksi vuonna 1927 (Tastula 2010, 10). Hannikainen teki myös oppikirjan *Kansakoulun musiikkioppi* (1901), josta tehtiin uusintapainoksia vielä vuonna 1927 (Kettunen 1999, 35,52,53). Kansakoulun isän Uno Cygnaeuksen 100-vuotispäivän kunniaksi vuonna 1910 julkaistiin *Kansakoulun lauluja* (Tastula 2010, 5). Mainittakoon vielä Törnudd'n *Koulun laulukirja* (1913), jonka lauluohjelmisto pohjautui kansanlauluihin ja oli tuolloin uutta musiikin oppikirjoissa (Sidoroff 2008, 18). Siitä tehtiin myös uusintapainoksia mm.1920-luvulla (Tastula 2010, 15). 1900-luvun alussa oli siis jo monia musiikin oppikirjoja (Kettunen 1999, 40).

1920-luvun molemmin puolin kaavalaulua alettiin arvostella sen vaikeaselkoisuuden vuoksi. Koulumusiikin tulisi olla käytännöllistä musiikin harrastamista (Kettunen 1999, 44–45). Niinpä oppikirjoissakin alettiin ottaa tämä seikka huomioon. Armas Maasalons *Koulun musiikkioppi* (1917) korostaakin laulamista ja siitä nauttimista. Oppikirja oli suosittu ja sitä käytettiin pitkään, koska 16. painos siitä tehtiin vielä vuonna 1957. (Kettunen 1999, 43, 66, 69.) 1920-luvulla ilmestyi T. Valavirran *Kansakoulun laulukirja ja musiikkioppi* (1927) (Kettunen 1999, 53) sekä Otto Kotilaisen *Koululauluja* (1924) (Tastula 2010, 11). Myös Siukonen teki oppikirjan *Koululaisen musiikkioppi* (1929), minkä aihevalikoima oli laaja, sävellajit aiempia matalampia ja reippaita lauluja oli enemmän (Kettunen 1999, 54). Suosittu oppikirja oli myös P. Halmeen ja V. Paavolan *Kansakoulun laulukirja*, mistä tehtiin mm. 14. painos vuonna 1948 (Tastula 2010, 10, 18).

1930–40-luvuilla ilmestyi oppikirjojen uusintapainoksia korjauksineen, lisäyksinä mm. äänenmuodostusta ja lapsen kehitystaso oli otettu huomioon (Kettunen 1999, 57–59). M. Hellqvist, I. Keravuori ja B. Relander tekivät 1930-luvulla oppikirjan *Opi laulamaan*, missä oli mukana solmisaatio ja mistä ilmestyi uusintapainoksia, mm. kuudes painos vuonna 1953 (Kettunen 1999, 55,66). Parviaiselta tuli kirja *Lasten laululipas I* (1937) sekä *Koulun laulukirja; kansakoulupainos* (1942, 5. painos) (Tastula 2010, 13, 20). Myös koulusoittimien

tuloa pohjustettiin jo 1930-luvulla A. Vainion Oppilassoitin laulutunnilla (1936) (Sidoroff 2008, 20). 1940-luvun lopulla oppilailla oli jo oma virsikirja käytössä, joten uusiin musiikin oppikirjoihin ei enää tullut juurikaan virsiä (Kettunen 1999, 60). Siukoselta ilmestyi myös Nuorten laulukirja (1941), mikä oli suunnattu yläluokille ja mikä sisälsi lisäksi teorialiitteen (Kettunen 1999, 60). Sen neljäs tarkistettu painos ilmestyi vuonna 1953 nimellä Nuorten laulukirja ja koululaisen musiikkitieto (Tastula 2010, 22).

1950-luvulle tultaessa vallitsi aate yleisestä sivistyksestä ja musiikki ja laulu kuuluivat sivistyneelle ihmiselle. Laulu ei enää ollut vain virkistykseen vuoksi. Sivistyksen saavuttamiseksi vaadittiin laaja teoria- ja tietomäärä. Oppikirjoja piti siis uudistaa monesta syystä: soittimet tekivät tuloaan, yhteiskunnan muutosten vuoksi oppikirjojen laulut olivat vanhahtavia ja musiikillisesti tylsiä verrattuna esim. 1950-luvun kasvaneeseen populaarimusiikin kiinnostukseen. Myös teoria- ja muita oppisisältöjä oli uudistettava. Lisäksi sotakorvauksista selvittyään suomalaisilla oli myös enemmän varoja käytössä. (Kettunen 1999, 66–69.) Niinpä uusissa oppikirjoissa onkin laulamisen lisäksi musiikinteoriaa, rytmi- ja säveltasoharjoituksia, äänenkäytön harjoituksia, sanasisältöjen omaksumista ja musiikinhistoriaa (Jurva 2007, 27–29, 41). Liekö ollut vaikutusta myös vuoden 1952 musiikin OPS:lla.

Yksi suosittu musiikin oppikirja oli 1950-luvun oppikirjojen merkkihenkilön O. Ingmanin *Laula sinäkin* (1951). Se oli suunniteltu yläkoulun oppikirjaksi ja siitä tehtiin lukuisia painoksia, mm. 10. painos vuonna 1962. (Jurva 2007, 43.) Siihen tehtiin myös säestyskirjat vuosina 1953 ja 1957 (Tastula, 17). Ingmanilta tuli myös opettajankoulutukseen oppikirjat *Laulun opetus* (1952) sekä *Opettajan musiikkioppi* (1954) (Sidoroff 2008, 21; Kettunen 1999, 67). A. Vainiolta ilmestyi oppikirja *Sävelaapinen* (1957), missä teorian opetuksella on erittäin suuri painoarvo. Oppikirja sisältää mm. kaikki intervallit ja asteikot aina seitsemään etumerkkiin asti. Kirjaa käytettiinkin sekä kouluissa että opettajaseminaareissa oppikirjana. (Jurva 2007, 58.) Aiemmin mainittujen uusintapainoksien lisäksi E. Roihelta ilmestyi *Koululaisen musiikkiopin* neljäs painos vuonna 1952 (Kettunen 1999, 66).

Matti Rautio toi 1950-luvun puolivälissä Orff-soittimet Suomeen ja julkaisi niihin perustuen oppikirjan *Musiikkia oppimaan* (1957) yhdessä Jorma Pukkilan kanssa. Kirja oli päivitystä tuon ajan musiikinopetukseen, mistä kertoo soittimien huomioiminen ja lapsen ikäkausien ja

kehitysvaiheiden huomioiminen. Kirjan laulut ovat ambitukseltaan b–e². (Jurva 2007, 29, 43; Kettunen 1999, 69–70.) Koulusoittimien tuloon liittyy myös Sonnisen, Nukkarisen ja Räsäsen oppikirja *Laulan ja soitan* (1958) (mm. Jurva 2007, 40, 44). Paljon käytetty oppikirja oli myös Raution *Rytmiikasvatus ja koulusoittimet* (1959). Kirjassa on kattava kuvaus koulusoittimista ja lisäksi musiikin peruselementiksi on otettu melodian sijaan rytmi (Kettunen 1999, 70; Jurva 2007, 44, 48; Sidoroff 2008, 35–36).

7 PÄÄTÄNTÖ

Mennyt vaikuttaa aina nykyhetkeen ja nykyisyys vaikuttaa aina jollain tapaa tulevaan. Puhuttaessa 1950-luvusta, niin musiikista kuin muustakin elämästä, voimme havaita menneiden vuosikymmenten vaikuttaneen siihen. 1950-luku oli sodan jälkeistä aikaa ja sotakorvauksista vapautuminen oli vapauttanut Suomen yhteiskunnan toimimaan ja kehittämään nyt itseään. Hyvinvointi oli alkanut kasvaa. Oli alettu puhua hyvinvointivaltiosta. Nuoriso- ja populaarikulttuuri oli alkanut levitä myös Suomeen. Käyttöön olivat tulleet mm. TV ja radio, ja elettiin äänilevyjen ja elokuvien kulta-aikaa. 1940-luvulla kaikki oppivelvollisuusikäiset lapset kävivät jo koulua ja 1950-luvulla oppilasmäärä oli huipussaan suurten ikäluokkien tullessa kouluikään. Koululaitoskin joutui kehittymään yhteiskunnan muutosten mukana. Elettiin monessa suhteessa muutosten ja kehityksen aikaa.

Musiikin asema kouluissa on vaihdellut kautta aikojen: välillä sitä on arvostettu, välillä ei, välillä sen asemaa on nostettu ja sitten se on taas menettänyt merkitystään. 1930–1940-luvuilla laulu nähtiin taideaineena. Tuolloin alkoi vähitellen tulla uudistuksia mm. oppikirjojen laulustoon ja sisältöön. 1950-luvulle tultaessa uudistustarve kasvoi entisestään ja elettiin musiikin oppiaineen nousukautta. Yleinen harrastuneisuus lisääntyi ja opettajankoulutus uudistui, kun vuonna 1957 Sibelius-Akatemian koulumusiikkiosasto aloitti toimintansa entisen musiikinopettajaseminaarin tilalla (Koskimies 1984, 32). Lisäksi huomioitiin musiikin kasvattava ja luonnetta muodostava vaikutus lapseen.

Vuoden 1952 OPS:ssa pääpaino oli laulamisella, mutta ”musikaalittomatkin” alettiin ottaa huomioon. Korvakuulolaulu oli tavallinen opetusmuoto, mutta nuotteja ja teoriaa opetettiin myös. Kyseisestä OPS:sta saa vielä tämän päivän musiikinopettajakin hyviä vinkkejä: ennen oikeita nuotteja voi käyttää lyhyitä ja pitkiä viivoja kuvaamaan aika-arvoja, tai soittimet annetaan lapsille vasta kun niitä todella saa soittaa. Muutenkin opettajalle annetut ohjeet ovat hyvinkin yksityiskohtaisia.

1950-luvulla soittimet alkoivat tehdä tuloaan koulujen musiikintunneille. Harmoni oli jo pitkään kuulunut musiikinopetukseen tavalla tai toisella, mutta nyt tulivat mukaan myös ns. Orff-soittimet. Soittimilla ei kuitenkaan ollut vielä itsenäistä arvoa, vaan ne olivat lähinnä

rytmin ja teorian opetteluun apuvälineenä. Soittimien ansiosta ”musikaalittomatkin” pääsivät mukaan oppitunnille ja lisäksi soittimet toivat iloa ja intoa. Soittimet vaikuttivat myös oppikirjojen sisältöön uudistuksellisesti, vaikka edelleen käytettiin paljon vanhojen kirjojen uusintapainoksia. Kuitenkin 1950-luvulta on jäänyt historiaan elämään monta musiikin kirjojen tekijää ja pedagogia.

Tätä kaikkea 1950-luvun musiikinopetus on pitänyt sisällään. Mieltäni jää kuitenkin askarruttamaan kysymysten joukko. Paperilla, kirjoituksissa ja suunnitelmissa kaikki voi olla hienosti ja tavoitteellisesti. Mitä se on ollut tuon ajan oppilaiden mielestä, käytännössä? Millainen ilmapiiri tunneilla on ollut, mitä tunnit ovat pitäneet sisällään, miten niitä on opetettu, onko opettaja ollut pätevä, mitä opetusmateriaalia tunneilla on ollut tai onko koulussa toiminut kuoro tai orkesteri? Monien vanhempien muisteloissa kuulee puhuttavan laulukokeesta. Millainen se on ollut oppilaiden mielestä? Entä miten koulun musiikintunnit ovat vaikuttaneet tulevaan musiikin harrastamiseen? Onko OPS:lla ja muilla virallisilla suunnitelmilla, säädöksillä ja tavoitteilla sekä oppilaiden käytännön kokemuksilla yhtymäkohtia ja missä määrin? Mielestäni tämä kaikki on hyvinkin tutkimisen arvoista. Nyt sen vielä voi selvittää, kun 1950-luvulla koulua käyneet pystyvät vielä kertomaan kokemuksistaan ja muistoistaan. Yksi käytännön esimerkki oppilaiden innostuneisuudesta ja käytännön musisoinnista koulun musiikintunnilla on taltioitu alkuvuoden 1960 Viikkosanomiin:

”–Opettaja, opettaja, saanks’ mä olla veturi? –Saanks’ mä olla hiilivaunu? –Opettaja, eiks’ Jukka voi soittaa vihellystä nokkahuilulla?

Helsingin Suomalaisen yhteiskoulun I A-luokan musiikintunti alkoi junaleikillä. Opettajalla, maisteri Matti Rautiolla oli vaikea valintatehtävä. Jokainen halusi päästä junaleikkiin, ja oppilaat viittasivat niin, ettei takapuoli pysynyt enää penkillä. Kaikille riitti kuitenkin tehtävää, ja pienet ihmisveturit ja -vaunut taapersivat luokan ympäri. Toverit antoivat lautasilla, nokkahuiluilla, kapuloilla ja tamburiineilla menolla vauhtia. Junat lauloivat mennessään: Aikaisin aamulla suurella asemalla katso pikku vetureita raiteillaan.” (Aspelund 1960.)

LÄHTEET

- Aspelund, S. (1960). *Vihdoinkin koululaisille aletaan opettaa musiikkia. Viikkosanomat, No 16–17, 14.4.1960.*
- Haataja, L. & Vihavainen, T. (2002). Luvut: *Jälleenrakentava Suomi ja Hyvinvointi-Suomi* kirjassa *Suomen historian pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.
- Hela, M. (1952). *Laulunopetuksen erityiskysymyksiä*. Teoksessa *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma*. Komiteamietintö 1952:3. Liite. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Iisalo, T. (1975). *Keskikoulun toteuttamisvaihe Suomessa*. Tutkimuksia: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. No 41.
- Jurva, J. (2007). *Soittimia kouluun – Musiikinopetuksen kehitys 1950-luvulta peruskoulun alkuun oppikirjojen valossa*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu.
- Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma*. (1952). Komiteamietintö 1952:3. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Kettunen, H. (1999). *Musiikinopetuksen vaiheita 1900-luvun alusta peruskoulujärjestelmän alkuun*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu.
- Koskimies, T. (1984). *75 vuotta musiikkikasvatuksen puolesta. Rondo, No 22(8), 26–33.*
- Kuikka, M.T. (2001). Luku: *Kansanopetuksen suuret linjat* kirjassa *Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2001*. Jyväskylä: Gummerus.

- Kurkela, V. (2003). Luku: *Kansallisen ihanteellisuuden aika: vuodet 1945–62* kirjassa *Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki*. Helsinki: WSOY.
- Lampinen, O. (2000). *Suomen koulujärjestelmän kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lappalainen, O., Tiainen, S., Waronen, E. & Zetterberg, S. (1998). *Horisontti. Historia Napoleonista nykypäivään*. Helsinki: Otava.
- Linnankivi, M., Tenkku, L. & Urho, E. (1981). *Musiikin didaktiikka*. Jyväskylä: Gummerus.
- Numminen, J. (2001). Luku: *Suomen kansanopetuksen historia* kirjassa *Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2001*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pajamo, R. (1976). *Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843–1881*. Suomen musiikkitieteellinen seura. Acta musicologica Fennica nro 7.
- Piha, T.H. (1958). *Musiikkikasvatuksen vaiheita*. Helsinki: Oy Valistus.
- Rautiainen, K.-H. (2003). *Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne – Aksel Törnudd ja Wilho Siukonen seminaarien ja kansakoulun laulunopetusmenetelmien kehittäjinä*. Studia Musica 19. Joensuu: Sibelius-Akatemia. Väitöskirja.
- Sidoroff, T. (2008). *Laulunopetuksesta musiikinopetukseksi – Suomen koulujen musiikkikasvatuksen murrosvaihe aikalaisten kirjoituksissa vuosina 1952–1973*. Sibelius-Akatemia. Tutkielma.
- Suomi, H. (2009). Luku: *Muuttuva musiikinopetus* kirjassa *Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Suomen musiikkikasvatusseura – Jyväskylä: FiSME r.y.
- Syväoja, H. (2004). *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja*. Jyväskylä: PS- kustannus.

Tastula, L. (2010). *Suomalaisen laulukirjan historiaa Tampereen kaupunginkirjaston kokoelmassa. Valikoimaluettelo*. [Viitattu: 27.5.2010]. Saatavissa: http://www.tampere.fi/kirjasto/musiikki/suom_laulukirja.pdf.